

Bret Baier
Catherine Whitney

TREI ZILE DE FOC

Roosevelt și întâlnirea de la Teheran

Traducere din limba engleză de A.A. IONESCU

Prefață de Manuel Stănescu

Capitolul 8

Ascensiunea Aliatilor

La 20 ianuarie 1941, în Ziua Inaugurării, Roosevelt a făcut o pauză pentru a scrie o scrisoare de susținere pentru prim-ministrul Churchill, citând un vers din poemul lui Henry Wadsworth Longfellow²⁸⁰, *Construcția navei*:

 Navighează, o, navă a statului!
 Navighează, o, Uniune, puternică și măreață!
 Umanitatea, cu toate temerile ei,
 cu toate speranțele anilor viitori,
 așteaptă cu sufletul la gură destinul tău!

Churchill a fost atât de emoționat de mesajul primit, încât l-a citat în timpul unei emisiuni radiofonice din februarie, adresându-se direct Statelor Unite: „Aveți încredere în noi! Dați-ne credința și binecuvântarea voastră și, cu ajutorul protecției divine, totul va fi bine! Nu vom da greș și nu vom șovăi, nu ne vom pierde puterile și nu vom obosi! Nici șocul brusc al bătăliei și nici încercările continue la care vor fi supuse vigilența și eforturile noastre nu ne vor epuiza! Dați-ne instrumentele de care avem nevoie și vom termina ceea ce trebuie să facem!”*

* Henry Wadsworth Longfellow (27 februarie 1807–24 martie 1882) a fost poet, traducător și profesor de limbi moderne american. În perioada

Printre instrumentele pe care FDR le promova se număra un program care a devenit cunoscut sub numele de *Lend-Lease*. Era o idee simplă: Statele Unite acordau ajutor militar Aliatilor în urma încheierii unui acord prin intermediul căruia respectivele țări se obligau ca materialele să fie returnate după sfârșitul războiului. Președintele american a folosit o analogie de cartier pentru a descrie ideea într-o conferință de presă, ținută la data de 17 decembrie 1940:

Să presupunem că locuința vecinului meu ia foc, iar eu am un furtun de grădină cu o lungime de vreo 100 sau 150 de metri. Dacă el ar putea lua furtunul meu de grădină și l-ar putea conecta la hidrantul din fața casei lui, l-aș putea ajuta să-și stingă casa care arde. Acum, ce trebuie să fac? Nu-i spun înainte de această operație: „Vecine, furtunul meu de grădină m-a costat 15 dolari, deci trebuie să-mi plătești 15 dolari pentru el dacă vrei să-l folosești!” Nu vreau 15 dolari, ci îmi vreau furtunul înapoi după ce incendiul este stins. Foarte bine! Dacă furtunul meu trece cu bine de incendiu și este intact, fără nicio deteriorare, atunci vecinul îmi va da furtunul înapoi și-mi va mulțumi pentru că i-am permis să-l folosească, dar să presupunem că furtunul este distrus, fiind găurit în timpul incendiului. Nu trebuie să avem prea multe formalități în legătură cu asta, dar eu îi voi spune așa: „M-am bucurat că ți-am putut împrumuta furtunul, dar văd că acum nu-l mai pot folosi, din cauză că este distrus de foc”, la care el mă va întreba: „Câți metri avea furtunul tău?” Eu îi voi spune: „Avea 150 de metri”, la care el îmi va zice: „În regulă, ți-l voi înlocui!” Acum, dacă voi primi înapoi un furtun de grădină pe care-l voi putea folosi fără probleme, atunci înseamnă că am rezolvat problema destul de bine²⁸¹.

de creație, Longfellow a devenit cel mai cunoscut poet de pe continentul american, având succes și în străinătate (n. tr.).

Legea *Lend-Lease* a fost introdusă în Congres la începutul lunii ianuarie și a fost dezbătută aprins timp de săptămâni întregi. Rezistența a venit din partea încăpățânaților obișnuiți, precum Charles Lindbergh. În Senat, cel mai fervent opozant a fost Robert Taft*, fiul fostului președinte William Howard Taft, care-și construise reputația, în mare parte, pe o platformă izolaționistă (și nu s-a schimbat niciodată, astfel că la câțiva ani după Al Doilea Război Mondial, în 1952, avea să se lupte cu Dwight Eisenhower, internaționalist, pentru nominalizarea republicană la cea mai înaltă funcție în stat și avea să fie învins). Totuși, în timpul dezbaterii privind Legea *Lend-Lease*, devenea din ce în ce mai clar faptul că ambele partide începeau să înțeleagă cruda realitate: chiar dacă Statele Unite nu intrau direct în război, nu mai puteau refuza să-și ajute aliații. Astfel, Legea *Lend-Lease* a fost adoptată de o coaliție bipartisană și promulgată la 11 martie. Acum, rolul lui Harriman ca „Expeditor produse Apărare” în Marea Britanie era mult mai clar.

La 22 iunie, Hitler a făcut cea mai îndrăzneță mișcare a lui de până în acel moment, încălcând pactul de neagresiune încheiat cu Uniunea Sovietică prin declanșarea unui atac copleșitor. Führerul nu luase niciodată în serios pactul și credea că Uniunea Sovietică era ca o recoltă gata de a fi culeasă, spunându-le generalilor săi: „Trebuie doar să dăm un șut în ușă și întreaga structură putredă se va prăbuși.”²⁸² Mai mult, el juca un joc pe termen lung, crezând că, în cele din urmă, Statele Unite aveau să intre în război și dorind să se debaraseze

*De profesie avocat, Robert Alphonso Taft Sr. (8 septembrie 1889–31 iulie 1953) a fost politician republican care și-a început cariera în Camera Reprezentanților statului Ohio (1921–1931), apoi în Senatul aceluiași stat (1931–1933), activând în perioada 3 ianuarie 1939 – 31 iulie 1953 în Senatul SUA (n. tr.).

de Uniunea Sovietică înainte de a se forma o alianță tripartită puternică între Anglia, Statele Unite și Uniunea Sovietică. În plus, după ce ar fi cucerit Europa de Vest, o expansiune în noi teritorii ar fi fost următorul pas în strategia lui de dominare a lumii. Hitler se aștepta să poată cuceri Uniunea Sovietică în decurs de câteva luni.

Pe timpul atacului surpriză lansat la ora 3.15 dimineața, peste trei milioane de soldați și mii de tancuri și de avioane de luptă au pătruns în Uniunea Sovietică prin zona situată între Marea Baltică și Marea Neagră. Armata sovietică a fost copleșită, iar forța aeriană de care dispunea a fost practic spulberată de tăvălugul nazist.

La început, sovieticii au fost prost echipați pentru a riposta enormei armate germane. În memoriile sale, Nikita Hrușciiov – care la acea vreme era șeful Partidului Comunist din Ucraina – a descris o conversație avută cu Gheorghii Malenkov*, șeful Producției de Armament. Hrușciiov a cerut puști pentru dotarea soldaților Armatei Roșii, dar Malenkov i-a spus că toate puștile fuseseră trimise la Stalingrad.

— Atunci, noi cu ce ar trebui să luptăm?! a întrebat Hrușciiov.

— Nu știi, i-a răspuns Malenkov. Lănci, săbii, arme artizanale, orice puteți face în fabricile voastre.

Hrușciiov a rămas uluit.

— Vreți să spuneți că ar trebui să ne luptăm cu sulițe împotriva tancurilor?!

* De profesie inginer, Gheorghii Maksimilianovici Malenkov (8 ianuarie 1902/26 decembrie 1901–14 ianuarie 1988) a fost politician sovietic care, după ce a luptat în Războiul Civil Rus, a urcat cu rapiditate treptele lumii politice din Uniunea Sovietică, ajungând să ocupe de trei ori funcția de vicepremier al URSS, apoi premier al URSS. A fost exclus din Comitetul Central al PCUS în 1957 (n. tr.).

— Va trebui să faceți tot ce vă stă în puteri să faceți, i-a răspuns Malenkov. Puteți face bombe incendiare din benzină sau din kerosen și să le aruncați în tancuri²⁸³.

Pentru Churchill, era de neconceput ca Uniunea Sovietică să cadă pradă naziștilor, recunoscând că, dacă acest lucru s-ar fi întâmplat, ar fi făcut aproape imposibilă câștigarea războiului de către Aliți. Prim-ministrul britanic a intrat în direct pentru a da o rară dovadă de prietenie. „Nimeni n-a fost un adversar mai consecvent al comunismului decât am fost eu în ultimii 25 de ani”, a declarat el. „Nu-mi voi retrage absolut niciun cuvânt dintre cele pe care le-am rostit despre comunism și comuniști, dar toate acestea pălesc în fața spectacolului care se află acum în desfășurare.”²⁸⁴ Churchill disprețuia brutalul și represivul regim sovietic, dar relele lui Hitler le depășeau cu mult pe toate celelalte. După cum i-a spus secretarei lui: „Dacă Hitler ar invada iadul, aș face cel puțin o referire favorabilă la diavol în Camera Comunelor.”

Ce avea de spus administrația Statelor Unite? Și americanii înfierau cu voce tare relele înfăptuite de comunismul exhibat de dictatura totalitară a lui Stalin, dar Roosevelt a fost mai precaut decât Churchill, cântărind cu atenție implicațiile trimeriei de ajutor Rusiei. În plus, FDR mai era distras și de noile pericole provenind din Est. Navele japoneze pătrunseseră în Indochina, o amenințare clară pentru regiune, semnalând existența unui plan de agresiune clar, în ciuda insistențelor Japoniei de a susține că obiectivele sale erau doar pașnice. Astfel, atunci când Hopkins s-a oferit voluntar să meargă la Moscova și să-l întâlnească pe Stalin, Roosevelt a fost de acord, trimițând dictatorului sovietic un mesaj personal: „Domnul Hopkins se află la Moscova la cererea mea, pentru a discuta cu dumneavoastră personal [...] referitor la chestiunea de importanță vitală a

modului în care vă putem pune la dispoziție, în modul cel mai rapid și mai eficient cu putință, asistența pe care Statele Unite o pot oferi țării dumneavoastră pentru a o sprijini în magnifica sa rezistență la agresiunea perfidă a Germaniei hitleriste.”²⁸⁵

Hopkins și Stalin s-au întâlnit timp de două zile, iar Stalin a fost impresionat de trimisul american care, în mod evident, avea o stare de sănătate precară, dar tot bătuse atât de mult drum pentru a oferi ajutorul Americii. Dictatorul sovietic admira cu toată ființa o astfel de hotărâre de oțel precum cea pe care o arăta diplomatul american, fiind impresionat și de interesul sincer al lui Hopkins de a afla tot ce putea despre pregătirea Uniunii Sovietice de a înfrunta pericolul reprezentat de uriașa mașinărie de război nazistă și despre provocările cu care se confrunta la acel moment. Când a venit vorba despre ajutorul practic pe care Statele Unite îl aveau de oferit, Hopkins i-a spus lui Stalin că nu vedea niciun motiv pentru care *Lend-Lease* nu s-ar fi putut aplica și sovieticilor, citând o clauză din proiectul de lege care extindea ajutorul asupra „oricărei țări a cărei apărare președintele o consideră a fi vitală intereselor Statelor Unite”. Hopkins știa că va fi o problemă greu de rezolvat de către FDR, din cauză că poporul american s-ar putea împotrivi trimerii de ajutor militar către Armata Roșie, dar atacul lui Hitler schimbuse radical calculele, transformând vechii dușmani în aliați. Hopkins și-a dovedit încă o dată talentul de colaborator apropiat al lui Roosevelt, precum și pe cel de negociator, având capacitatea de-a lăsa deoparte preconcepțiile și de-a privi cu atenție imaginea de ansamblu.

Deși Hopkins credea că întâlnirea cu Stalin decursese „ca și cum ai vorbi cu o mașinărie perfect coordonată”, n-a putut să nu fie impresionat de puterea personală, de războinic cu state vechi, a lui Stalin, și de curajul lui apreciabil în fața a ceea ce

părea o forță aproape insurmontabilă. În timp ce Hopkins își lua rămas-bun, l-a cuprins cu privirea pe dictator, așa cum stătea singur, aspru și auster, „în cizme care străluceau ca niște oglinzi”, scund și solid, cu „mâini uriașe, la fel de puternice precum mintea lui”²⁸⁶.

În mod cu totul previzibil, mulți dintre americani au protestat împotriva acordării de ajutor Uniunii Sovietice, în special catolicii, care nu puteau concilia o alianță între comunismul cel ateu și credința lor. Roosevelt s-a adresat papei Pius al XII-lea, cu care avea o relație apropiată, de prietenie, scriindu-i: „În opinia mea, adevărul este că o dictatură guvernează Rusia, la fel de rigidă în felul ei de a fi precum cea din Germania. Cu toate acestea, cred că dictatura sovietică este mai puțin periculoasă pentru siguranța națiunilor decât forma germană de dictatură.”²⁸⁷ În plus, el a adăugat și faptul că Uniunea Sovietică era mai puțin periculoasă pentru religie, ceea ce, de fapt, era un aspect discutabil. Înțelegerea cu Sfântul Scaun a fost un acord incomod, pe care Roosevelt avea să se surprindă făcându-l în mod repetat în anii care vor veni. Papa i-a răspuns cu atenție, menționând că poporul rus nu reflecta, probabil, voința liderilor săi și că trebuia ajutat. Drept urmare, la sfârșitul lunii octombrie, transporturi în valoare de 100 de miliarde de dolari se îndreptau spre Uniunea Sovietică.

La data de 3 august, FDR a mers la pescuit la Cape Cod. Cel puțin, așa credeau majoritatea americanilor, inclusiv soția lui. Roosevelt a plecat la bordul iahtului său prezidențial, USS *Potomac*, îndreptându-se spre nord pentru ceea ce ar fi trebuit să fie o săptămână de odihnă și de relaxare, dar excursia de pescuit era un subterfugiu atent pus în scenă pentru a ascunde o întâlnire secretă cu prim-ministrul britanic Churchill.

La 5 august, președintele american a trecut la bordul unui crucișător, USS *Augusta*, care s-a îndreptat spre Golful Placentia din Newfoundland, în timp ce iahtul USS *Potomac* s-a întors la Cape Cod și a acostat acolo. Pentru a menține șiretlicul în funcțiune, Ed Starling, șeful Serviciului Secret, stătea pe punte, îmbrăcat în ținuta tipică de marinar a lui Roosevelt și fumând o țigară înfiptă într-un portțigaret lung. De la distanță, aproape că reușea să se descurce cu misiunea care-i fusese încredințată, deși presa era suspicioasă și circulau deja zvonuri despre o întâlnire cu Churchill. Cu toate acestea, materialele periodice de presă au menținut în viață povestea oficială: „Croazieră fără evenimente, iar vremea continuă să fie bună. Președintele și-a petrecut cea mai mare parte a zilei lucrând la documente oficiale.”²⁸⁸

Între timp, însoțit de Hopkins, Churchill părea să se angajeze sub acoperirea celui mai înalt secret, începându-și periculoasa lui călătorie. În timp ce traversau la viteză maximă Atlanticul cel infestat de submarine germane la bordul crucișătorului britanic HMS *Prince of Wales*, Churchill și Hopkins au jucat table pe un șiling partida. Șiret, Hopkins a profitat de lipsa de îndemânare a prim-ministrului britanic, câștigând aproximativ 32 de dolari canadieni și ceva mărunțiș pe timpul călătoriei. Jocul le-a luat gândul de la pericolul care pândea în adâncurile oceanului și i-a calmat nervii lui Churchill în legătură cu întâlnirea cu președintele american. „Ai fi crezut că Winston era dus în ceruri pentru a se întâlni cu însuși Dumnezeu!” a glumit Hopkins, amintindu-și că, la un moment dat, Churchill a spus cu emoție în glas: „Mă întreb dacă mă va plăcea!”²⁸⁹

La 9 august, în timp ce se apropiau de zona de întâlnire din Golful Placentia, crucișătorul USS *Augusta* a intrat în raza vizuală a celor de pe HMS *Prince of Wales*, enorma navă americană fiind înconjurată de distrugătoarele din escortă.

Plin de o profundă nerăbdare, Churchill s-a urcat la bordul crucișătorului american și l-a întâlnit pe FDR pentru prima dată, cu excepția scurtei întâlniri pe care o avuseseră în 1917, întâlnire pe care Churchill, în primul rând, nici măcar nu și-o mai amintea. Acum, cei doi oameni de stat se salutau cu cordialitatea unor frați.

Pentru Churchill, acea întâlnire însemna totul. Era atât de ușurat și de plin de speranță, încât abia de se putea stăpâni. Și-l imaginase atât de mult timp pe Roosevelt drept partenerul lui pe timpul războiului, încât nu s-a putut abține să nu se gândească la faptul că acel moment, cel al primei întâlniri, avea să fie punctul de cotitură. Nu s-a întâmplat chiar așa cum a vrut el, dar cu siguranță că a început o curtare promițătoare, dacă nu chiar o căsătorie.

Duminică dimineața, FDR și echipajul lui s-au urcat la bordul cuirasatului HMS *Prince of Wales* pentru serviciul divin pe puntea din spate. Drapelele britanic și american erau așezate unul lângă altul pe amvon, iar capelanii americani și britanici au citit, pe rând, rugăciunile. Churchill însuși a ales imnurile „Tată veșnic”, „Înainte, voi creștini” și „Dumnezeule, ajutorul nostru în veacurile trecute”^{*}.

A doua zi, Roosevelt i-a scris regelui George al VI-lea: „Mi-aș fi dorit să fi fost alături de noi la serviciul divin de ieri, pe puntea dinspre pupa a ultimului crucișător construit de țara dumneavoastră. N-o voi uita niciodată! Ofițerii și marinarii dumneavoastră erau amestecați cu aproximativ 300 dintre ai noștri, răspândiți pe turele și pe suprastructură. Sper că veți vedea pelicula care a fost înregistrată cu acea ocazie.”²⁹⁰

* „Eternal Father, Strong to Save”, „Onward, Christian Soldiers” și „O God, Our Help in Ages Past”, în original, în limba engleză (n. tr.).

Spre dezamăgirea lui Churchill, conversațiile din zilele următoare s-au ținut oarecum la depărtare de angajamentul Statelor Unite în război, concentrându-se pe articularea principiilor comune ale celor doi lideri. FDR și Churchill n-au fost de fiecare dată de acord cu privire la care ar fi trebuit să fie acestea. Roosevelt a vorbit despre suveranitatea absolută a națiunilor, dar Churchill n-a fost de acord cu asta. Lupta britanică împotriva totalitarismului ignorase neplăcuta realitate potrivit căreia și britanicii dispuneau de un imperiu, unul care practica și întreținea colonialismul în întreaga lume. Colonialismul era în antiteză cu democrația americană (cu toate că și Statele Unite aveau o serie de teritorii situate la mari distanțe de granițele naționale), iar FDR a exprimat cu claritate acest lucru. În cele din urmă, Churchill a ales să nu insiste asupra acestui aspect. Așadar, declarația de principii comune, care avea să fie cunoscută sub numele de Carta Atlanticului, a fost o odă adusă libertății și independenței, dar care cu greu avea să fie acceptată în Marea Britanie.

Principiile Cartei au fost enunțate în mod vag, exprimând dreptul suveran la autogovernare pentru toate popoarele, precum și drepturi egale în materie de comerț, de colaborare deschisă cu toate națiunile și de pace pe mare, precum și speranța că, după înfrângerea lui Hitler, toate țările aveau să renunțe la utilizarea forței.

Carta Atlanticului n-a fost un acord oficial și, ca atare, n-a avut niciun impact tangibil, dar la acea primă întâlnire dintre Roosevelt și Churchill, simbolismul a fost la fel de semnificativ. Când s-a întors la Washington, FDR a împărtășit Carta cu membrii Congresului, dar fără prea multă zarvă. Criticii lui au fost nemulțumiți nu numai de întregul episod, ci și de limbajul Cartei, care părea să fie mult prea îndrăzneț. Totuși, fără știrea

majorității oamenilor, principiile Cartei Atlanticului aveau să fie cadrul de pornire al lumii postbelice.

La 6 septembrie, FDR a fost chemat la reședința de la Hyde Park. Cu doar două săptămâni înainte de a împlini vârsta de 87 de ani, Sara, mama lui, era grav bolnavă. Roosevelt s-a dus în camera ei de la etajul doi și a stat lângă pat toată ziua, vorbindu-i încet. A rămas de veghe aproape toată noaptea, uneori însoțit și de Eleanor. Sara Roosevelt a murit în liniște, a doua zi, imediat după prânz. Trăise pentru a-și vedea singurul fiu ales președinte al Statelor Unite de trei ori și prezidase propriul ei mic imperiu. La scurt timp după moartea ei, unul dintre cei mai maiestuoși stejari de pe proprietate s-a prăbușit la pământ.

Președintele n-a izbucnit în lacrimi și nici nu și-a arătat profunzimea durerii, ci doar a dorit să fie singur. A ieșit din casă și a mers la mașina lui, pe care o putea conduce fără ajutor pentru că era dotată cu frâne de mână speciale, și s-a pregătit să facă un drum solitar, dar a fost oprit de un agent al Secret Service, care l-a informat cu blândețe că nu se putea să nu fie însoțit, protocolul cerând ca un agent să fie așezat lângă el și o mașină să-l urmeze de aproape.

În timpul înmormântării simple care a avut loc la Hyde Park, președintele n-a dat niciun semn exterior de durere. A fost stoic pe tot parcursul ceremoniei, așa cum fusese și mama lui la moartea tatălui său. Era o trăsătură specifică lui Roosevelt, dar cei din jurul președintelui american cunoșteau profunzimea durerii care-i inundase sufletul.

La scurt timp după înmormântare, FDR s-a întors la Washington cu inima grea, iar știrile din lume i-au sporit suferința sufletească. „Domnul Roosevelt nu juca rolul unui actor principal dintr-o piesă de teatru, o tragedie despre istoria lumii, și nici nu se considera un Mesia investit cu responsabilitatea de

a conduce lumea pe o cale aleasă de el însuși”, avea să scrie mai târziu Grace Tully despre starea de spirit a lui FDR. „El simțea, și existau numeroase dovezi pentru asta, că poporul american era de aceeași părere cu el, că integritatea și demnitatea întregii umanități erau în curs de a fi complet devastate de programul de cucerire al Puterilor Axei.”²⁹¹

La 22 septembrie 1941, chipul zâmbitor și cu ochelari de soare al ambasadorului japonez în Statele Unite, Kichisaburō Nomura*, a apărut pe coperta revistei *Time* cu un articol intitulat „Japonia – onorabilul stingător de incendii”²⁹². În general, Nomura era privit cu simpatie de americani, care credeau că eforturile sale pentru o rezolvare pe cale pașnică a diferendelor erau sincere. De mai multe luni purta negocieri cu Cordell Hull, adeseori noaptea, în apartamentul lui Hull de la hotelul Wardman Park din Washington. Hull, bărbat liniștit și cu glas moale, din Tennessee, îl aprecia pe Nomura, care-și petrecuse Primul Război Mondial în Statele Unite în calitate de atașat naval, dar avea îndoieli cu privire la abilitățile lui de diplomat. „Caracteristica lui cu adevărat remarcabilă era solemnitatea”, nota Hull, „dar era foarte predispus la chicoteli fără haz și la plecăciuni.”²⁹³ De multe ori se întreba dacă Nomura era la înălțimea sarcinii care-i fusese repartizată și era constant

* Kichisaburō Nomura (16 decembrie 1877–8 mai 1964) a fost amiral în Marina Imperială Japoneză (a cărui carieră militară s-a întins pe 39 de ani, în perioada 1898–1937) și diplomat, ocupând funcția de ministru de externe (în anii 1939 și 1940), apoi de ambasador în Statele Unite, începând cu data de 27 noiembrie 1940, după atacul asupra bazei aero-navale de la Pearl Harbor revenind în țară, la data de 20 august 1942; după război, Nomura a candidat pentru Camera Reprezentanților (camera superioară a Dietei Japoniei), câștigând fără probleme un mandat, fiind reales pentru un al doilea în 1960 (n. tr.).

frustrat de engleza lui slabă, uneori întrebându-se dacă ambasadorul chiar înțelegea ce i se spunea. Cu toate acestea, cei doi erau nevoiți să coopereze unul cu celălalt.

În esență, Japonia dorea ca Statele Unite să nu se amestece în afacerile sale din Indochina și să restabilească relațiile comerciale normale. În contrapartidă, Statele Unite doreau să primească asigurări din partea Japoniei că va înceta agresiunea din zonă, că se va retrage din Indochina și că-și va asuma o poziție lipsită de agresivitate în Pacific. Mai mult, Statele Unite doreau să îndepărteze Japonia de Pactul Tripartit, încheiat cu Germania și cu Italia. După cum Hull i-a spus fără menajamente lui Nomura: „Dacă am încheia un acord cu Japonia în timp ce aceasta are o obligație neachitată față de Germania, care ar putea cere Japoniei să intre în război cu noi, ar provoca atât de multă agitație în țară, încât aş putea fi linșat!”²⁹⁴

La îndemnul președintelui, Hull a continuat să încerce să găsească modalități de a evita izbucnirea războiului, chiar dacă numai temporar. Acest lucru a devenit mai dificil în octombrie, atunci când guvernul prim-ministrului Fumimaro Konoe* s-a prăbușit și a fost înlocuit de un regim mai militarist, aflat sub conducerea lui Hideki Tojo**. Hull nu avea prea mult respect

* Membru al uneia dintre cele mai importante familii din Japonia sfârșitului de secol XIX, prințul Fumimaro Konoe (12 octombrie 1891–16 decembrie 1945) a fost politician japonez, de două ori prim-ministru al Japoniei, când Japonia a invadat China, în 1937, și au fost rupte relațiile cu Statele Unite, situație care a culminat, în cele din urmă, cu intrarea Japoniei în Al Doilea Război Mondial. Înfrângerea care a urmat a dus la sinuciderea lui Konoe prin ingerare de cianură de potasiu (n. tr.).

** Hideki Tojo (30 decembrie 1884–23 decembrie 1948) a fost general al Armatei Imperiale și politician japonez care a ocupat funcțiile de ministru al Forțelor Armate (22 iulie 1940–22 iulie 1944) și de prim-ministru (22 iulie 1940–22 iulie 1944), în paralel cu cea de șef al Statului-Major General

pentru Tojo, numindu-l „un ofițer japonez tipic, cu o minte îngustă, foarte strict și dotat cu ochelari de cal. Era încăpățânat și plin de voință, mai degrabă prost, dar muncitor și dotat cu o mare cantitate de energie”²⁹⁵.

Deși Nomura a încercat să-l convingă pe Hull că vor continua ca înainte, Hull a ghicit că nu va fi așa. La scurt timp după investire, prim-ministrul Tojo i-a trimis un mesaj lui Nomura, interceptat de serviciile secrete americane, care stabilea un termen-limită strict, de 25 noiembrie, pentru încheierea unui acord. Disperat, Nomura s-a întâlnit cu președintele și cu Hull în data de 10 noiembrie, îndemnând la rapiditate în negocieri. FDR, care știa despre termenul-limită al lui Tojo, l-a privit cu atenție pe ambasador, apoi i s-a adresat cu calm: „Popoarele trebuie să gândească și cu 100 de ani înainte, mai ales în vremurile prin care trece lumea în aceste momente.”²⁹⁶ În esență, l-a întrebat pe Nomura: „De ce atâta grabă?”, pentru că negociau de numai șase luni. Nomura a continuat să facă presiuni pentru o rezolvare rapidă, dar îndemnul său au sunat a gol.

Strategia președintelui american a fost aceea de a câștiga timp. Consilierii lui militari și din domeniul apărării sugerașă diverse variante ale celui mai rău scenariu cu privire la ce se putea întâmpla, inclusiv atacuri japoneze în Filipine sau în Indochina. FDR credea că apărarea americană din Filipine era suficient de puternică pentru a descuraja un atac acolo, dar, în orice caz, voia să fie pregătit. În ciuda termenului-limită pe

al Armatei Imperiale (21 februarie 1944–18 iulie 1944). Spre finalul războiului, când înfrângerea Japoniei era iminentă, Tojo a fost forțat să demisioneze din funcțiile ocupate, după război fiind arestat de către Armata SUA, judecat, condamnat la moarte pentru mai multe capete de acuzare și executat prin spânzurare (n. tr.).

care i-l transmisese Tojo, Nomura a indicat că va exista un moratoriu asupra „avansării armate” timp de trei luni, pe măsură ce Statele Unite și Japonia negociau.

La 15 noiembrie, Hull i-a prezentat lui Nomura schița unei propuneri: dacă Japonia se va retrage din Indochina și va fi de acord să nu mai comită nicio agresiune militară în zonă, Statele Unite vor începe să-și restabilească parteneriatul economic. Hull spera că acela ar putea fi un punct de plecare, dar în aceeași zi a fost zguduit de sosirea unui trimis special din Japonia, repartizat să lucreze cu Nomura și, poate, să-l mențină pe direcție. Hull a simțit o antipatie imediată față de trimis, pe nume Saburō Kurusu*, care i s-a părut a fi antiteza completă a lui Nomura. „Am simțit de la început că era înșelător”, scria el²⁹⁷, menționând că diplomatul Kurusu, în poziția lui anterioară de ambasador al Japoniei la Berlin, își pusese semnătura pe Pactul Tripartit. Grace Tully s-a referit la Kurusu drept „acel omuleț șiret”²⁹⁸.

Cu Saburō Kurusu în echipă, Japonia și-a prezentat oferta finală, ceea ce Hull a numit o propunere de tipul „accept-o sau suferă consecințele”. Japonia a declarat că-și va retrage forțele din sudul Indochinei dacă Statele Unite vor fi de acord să pună capăt ajutorului acordat Chinei și Asiei de Sud-Est, să ridice sancțiunile și să aprovizioneze Japonia cu petrol.

Oferta finală a Japoniei a fost un eșec. Statele Unite nu puteau să creadă unilateral Japonia pe cuvânt și să retragă ajutorul acordat Chinei, cu atât mai puțin să furnizeze petrol și alte materiale unui membru al Puterilor Axei. Mai mult, Hull s-a enervat. „Este păcat”, i-a spus el lui Kurusu, „că Japonia nu poate

* Saburō Kurusu (6 martie 1886–7 aprilie 1954) a fost diplomat japonez a cărui carieră a debutat în anul 1910, fiind ambasador al Japoniei imperiale în Germania (din 1939 până în noiembrie 1941) (n. tr.).

face câteva lucruri mici și pașnice pentru a ajuta la depășirea acestei situații”²⁹⁹. Într-un mesaj adresat președintelui, secretarului de război și celui de apărare, precum și generalului Marshall, Hull scria: „Practic, nu există nicio posibilitate de a se ajunge la un acord cu Japonia.”³⁰⁰

Deși Hull și-a dat seama că posibilitatea de a se ajunge la un consens cu partea japoneză se îndepărta rapid de el, a mai încercat încă o dată. Chiar dacă n-ar fi rezolvat nimic, măcar ar fi putut întârzia acțiunile viitoare ale Japoniei, fiind conștient de faptul că se apropia termenul-limită impus de Tojo. Într-o a doua comunicare către Nomura și Kurusu, care iarăși fusese interceptată de structurile de informații ale SUA, se putea citi că termenul fusese mutat la 29 noiembrie, dar cu mențiunea: „De data aceasta, vorbim serios atunci când afirmăm că termenul nu mai poate fi schimbat absolut deloc. După aceea, se vor întâmpla lucruri.”³⁰¹

Răspunsul lui Hull din 26 noiembrie, așa-numita „notă Hull”, a fost un joc cât se poate de dur. Respingând ultima ofertă a Japoniei, el a prezentat un plan în 10 puncte pe care Statele Unite puteau să-l considere drept acceptabil. În Japonia, răspunsul a fost primit din start cu un refuz, dar mesajul de respingere n-a fost transmis imediat. În schimb, Nomura și Kurusu au primit instrucțiuni să continue să negocieze sau cel puțin să dea impresia că o făceau.

În seara zilei de sâmbătă, 6 decembrie, soții Roosevelt au luat cina la Casa Albă împreună cu 34 de invitați, cină urmată de un spectacol muzical susținut de violonistul canadian Arthur LeBlanc. În timp ce stătea ascultând muzica, FDR se gândea la Japonia, calculând următoarea mișcare. El credea că Japonia ar putea lovi încă de săptămâna următoare, deoarece existau rapoarte ale avioanelor de supraveghere a

mișcărilor flotei japoneze. Aceste rapoarte afirmau că existau nave de luptă care se deplasau către coasta malaeziană și spre Thailanda. Mai târziu în acea după-amiază, președintele american a dictat un mesaj urgent, care trebuia să fie transmis împăratului japonez Hirohito până luni:

Mă adresez Majestății Voastre în acest moment, cu speranța fermă că Majestatea Voastră, la fel cum fac și eu, se va gândi, în această situație de urgență, la modalitățile de a risipi eficient norii negri care s-au adunat. Sunt convins că amândoi, de dragul nu doar al popoarelor mărețelor noastre țări, ci și de dragul celor din teritoriile învecinate, avem datoria sacră de a restabili prietenia tradițională și de a preveni continuarea morții și a distrugerii în lume³⁰².

Și-a încheiat scrisoarea astfel: „Fie ca Dumnezeu să o aibă pe Majestatea Voastră în paza Sa sfântă și sigură! Bunul dumneavoastră prieten, Franklin Delano Roosevelt.”

În mare parte, împăratul japonez rămăsese tăcut pe măsură ce tensiunile dintre cele două țări creșteau, așa cum prevedea protocolul, dar la începutul toamnei, Hirohito a transmis o rară expresie a dorinței sale de pace. FDR a sperat că un ultim apel, de la un lider iubitor de pace la altul, avea să atingă o coardă sensibilă.

FDR i-a trimis scrisoarea lui Hull cu următoarele instrucțiuni: „Dragă Cordell, trimite-i asta [ambasadoru]lui Grew* –

* Joseph Clark Grew (27 mai 1880–25 mai 1965) a fost diplomat american care și-a debutat cariera în *US Foreign Service* ca ambasador în diverse țări, printre care și Japonia (14 iunie 1932–8 decembrie 1941), de două ori ocupând și funcția de subsecretar de stat (16 aprilie 1924–30 iunie 1927 și 20 decembrie 1944–15 august 1945). În calitate de ambasador în Japonia, Grew s-a opus politicienilor americani din aripa dură și a recomandat negocieri cu Tokyo pentru a evita războiul, dar asta până la producerea atacului

cred că poate fi transmisă în cod gri [codul nostru cel mai puțin secret] – economisește timp – nu mă deranjează dacă este interceptată. FDR³⁰³

Totuși, mesajul n-a ajuns niciodată la Hirohito. Deși Hull l-a trimis sâmbătă seara, n-a ajuns de la ambasadorul Joseph Grew la Tokyo la timp pentru a avea vreun efect. S-a dovedit că împăratul Hirohito nu era atât de iubitor de pace pe cât părea.

japonez asupra bazei de la Pearl Harbor din 7 decembrie 1941, după această dată fiind internat în lagăr până în momentul când diplomații americani și cei japonezi au fost incluși într-un schimb oficial, în 1942 (n. tr.).